

Amir Temurning G'arbiy Yevropa davlatlari bilan diplomatik aloqalari

Norqo'ziyev Sarvar-JDPI, tarix fakulteti,
103-guruh talabasi,

Ilmiy rahbar: Tarix va uni o'qitish metodikasi
kafedrası o'qituvchisi **Saidov Javohir**
Saidov.javohir@mail.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada Amir Temurning G'arbiy Yevropa davlatlari Angliya, Fransiya, Kastiliya va Lion hukmdorlari bilan diplomatik aloqalari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, diplomatiya, Angliya, savdogarlar, Fransiya, Lion, Kastiliya, savdo, tinchlik,

Аннотация

В статье анализируются дипломатические отношения Амира Темура с правителями Англии, Франции, Кастилии и Лиона в Западной Европе.

Ключевые слова: Амир Темура, дипломатия, Англия, купцы, Франция, Лион, Кастилия, торговля, мир,

Annotation

This article analyzes Amir Temur's diplomatic relations with the rulers of England, France, Castile and Lyon in Western Europe.

Keywords: Amir Temur, diplomacy, England, merchants, France, Lyon, Castile, trade, peace,

Buyuk sarkarda va hukmdor Amir Temur davrida xalqaro munosabatlar va uning tarixida tutgan o'rni haqida so'z yuritishdan oldin bir fikrni ta'kidlab o'tish joiz, 2700 yildan ortiq davlatchilik tarixiga ega o'zbek xalqining o'tgan ming yilliklardagi xalqaro aloqalari juda kam o'rganilgan, chunonchi, tashqi siyosiy munosabatlar diplomatiyasi masalalari deyarli shu ma'noda mazkur yo'nalishda qo'yilgan har bir qadam katta qiziqish uyg'otishi tabiiy hol. Buyuk sarkarda va shoh Sohibqiron Amir Temur bobomiz g'arb davlatlari madaniyati, san'ati, qurilish sohasiga bo'lgan qiziqishlari g'arb davlatlari hayotini yana ham chuqurroq bilishga undaydi. Temuriylar, ayniqsa Amir Temur davri tashqi siyosiy aloqalari va

diplomatiyasi hech bir mubolag'asiz xalqaro munosabatlar tariximizning eng yorqin sahifalaridan deya olamiz.

Sohibqiron Amir Temur ham o'z navbatida qudratli saltanat shakllantirgach, o'sha davrning deyarli barcha yirik davlatlari va ularning hukmdorlari bilan faol diplomatik aloqa o'rnatgan. Turli davlatlarga shu jumladan, G'arbiy Yevropa davlatlariga o'z elchilarini yuborgan, shuningdek, uning huzuriga G'arbiy Yevropa hukmdorlari tomonidan yuborilgan elchilarini qabul qilgan. Amir Temur 1402-yilning bahorida Kastiliya va Leon qiroli (Ispaniya) qiroli Genrix III, 1402-yilning yozida Fransiya va Angliya hukmdorlari Karl VI va Genrix IV saroyiga elchilar yuborgan va bu davlatlar Amir Temur maktubida yo'llagan takliflarni mamnuniyat bilan qabul qilgani, o'z navbatida, ispaniyalik, fransiyalik, angliyalik va boshqa bir qator jami 20 dan ortiq xorijiy davlat elchilarini o'z poytaxti Samarqandda qabul qilgani haqida atroflicha bayon etilgan ko'plab tarixiy va ilmiy asarlar bu fikrni yaqqol tasdiqlaydi.¹

Genrix III 1403-yilda Amir Temur huzuriga maxsus elchilar yuboradi. Ushbu elchilarga Klavixo boshliq qilib tayinlanadi. 1403-yil 21-mayda Ispaniyadan jo'nab ketgan elchilar Samarqandga keladilar. Elchilar Amir Temur tamonidan kutib olingan. Klavixo boshliq Ispaniya elchilari 1404-yilning sentabr-noyabr oylarida Samarqandda bo'ladilar. Amir Temurning Xitoyga yurishi munosabati bilan boshqa ko'pgina davlatlarning elchilari bilan bir qatorda Ispaniya elchilari ham 1404-yilning 21-noyabrida Samarqanddan jo'natib yuborildi. Klavixo Ispaniyaga 1406-yilning mart oyida qaytib keladi. 1403-yilda Ispaniya elchisi bo'lib kelgan Klaviho Amir Temur davlati poytaxtida ko'rgan kechirganlari, safar taasurotlari haqida "Buyuk Temur tarixi", "Temur qarorgohi", Samarqandga sayohat kundaligi" nomli asarlar yozgan.

Amir Temur diplomatiyasining o'ziga xos tomonlaridan biri u o'zining barcha murojaatlarida, hatto qat'iy talab shaklida yozilgan nomalarida ham Sharq diplomatiyasiga rioya qilgan. Amir Temur Yevropa davlatlariga yuborgan elchilariga Qirollar bilan olib boriladigan muzokaralar uchun keng huquqlar

¹ Xalq so'zi gazetasi. 2020-yil, 2-3-betlar.

bergani holda, ularga diniy masalalar yuzasidan fikrlashishni mutlaqo man etgan. Masalan: Amir Temurning 1402-yilda Farangiston (Fransiya) qiroli Karl VI ga yo'llagan maktubida shunday satrlarni o'qiydiz: "Buyuk hukmdorlar va do'stlar o'rtasidagi ulug' ishlar haqida bir-birlarini ogoh etish odatiga bo'ysinib, mazkur arxiyepiskop Janni siz janoblarining huzuriga jo'natsak, toki ul kishi bizning mamlakatimiz va hozirgi ahvolimiz, shuning birla, so'nggi paytlarda bu o'lkalarda sizning g'animlaringizga nisbatan sodir bo'lgan voqealar to'g'risida sizni xabardor etsinlar, batafsil so'zlab bersinlar. Ul zotni ham sizning, ham bizning odamimiz tariqasida tavsiya etmoqdamiz. Ul kishini diniy masalalardan tashqari boshqa barcha masalalarda ishonchli vakil deb tinglag'aysiz". Ushbu maktubdagi so'nggi jumla bilan Amir Temur o'zining musulmon imperiyasi hukmdori sifatida diniy masalalar yuzasidan muzokaralar olib borish niyati yo'qligini bildirishi bilan bir qatorda, nasroniyni e'tiqodiga oid o'z xizmatkorining bu sohada umuman hech qanday haq-huquqqa ega emasligini ham alohida qayd etgan.

Amir Temurning g'arb davlatlari bilan diplomatik aloqalari ichida savdo-sotiq munosabatlari ham ancha qizg'in kechgan. Sharqning qimmatbaho mollari azaldan G'arb mamlakatlari savdogarlarining diqqatini jalb qilib kelgan. Shoyi, qimmatbaho madanlari, toshlari, dorivorlar va Sharqning afsonaviy turfa boyliklari G'arb mamlakatlarida doim manzur bo'lgan. Amir Temur davrida savdo-sotiq aloqalar shu qadar rivojlanganki, ular o'rtasidagi har xil diniy e'tiqod: Sharqda islomning va G'arbda nasroniylikning g'alabasi savdo-sotiq ishlariga qarshilik qila olmagan. (Amir Temur jahon tarixida. Tosh. Sharq. 1996.)

Dunyoning turli mamlakatlarida taniqli davlat va jamoat arboblari, olimlar va adiblar o'z ijtimoiy siyosiy, ilmiy va ijodiy faoliyat davomida buyuk ajdodlarimiz xususan, Sohibqiron Amir Temurning jahon sivilizatsiyasi va madaniyati rivojiga qo'shgan munosib ulushini yuksak e'tirof etib keladi.

O'zbekistonning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta'birlaricha "Siyosatda maslahat, mulohazakorlik, o'ylab ish qilish qurol kuchidan ko'ra o'n baravar foydaliroqdir"-degan dono so'zlar Amir Temurga mansubdir. Bu so'zlar hozirgi tilda nizoli masalalarni siyosiy muloqot, ogohlantiruvchi diplomatiya yo'li bilan

hal qilishni bildiradi”-degan edilar.² Haqiqatan ham Amir Temur jahon tarixida qudratli va gullab-yashnagan davlat barpo etgan buyuk sarkarda va davlat arbobi sifatida diplomatiya rivojiga o'z hissasini qo'shgan desak hech mubolag'a bo'lmaydi. Yana shuni ta'kidlash joizki, Sohibqiron o'z poytaxti bo'lmish Samarqandni yer yuzining madaniy me'moriy va ilmiy ma'naviy markazlaridan biriga aylantirgan.

Xulosa qilib aytganda, Amir Temurning G'arb davlatlari bilan diplomatik aloqalari juda yaxshi rivojlangan. G'arbiy Yevropaning bir qator davlatlari bilan savdo-sotiq munosabatlarida doimiy tarzda yo'lga qo'yilgan bo'lib, savdoda asosan shoyi, qimmatbaho madanlar, toshlar G'arb davlatlari hukmdorlari, zodagonlari va aholi tomonidan juda qadrlangan. Shu sababli Sharq va G'arb o'rtasida savdo aloqalari rivojlangan. Fransiya, Angilya, Ispaniya va boshqa 20 ga yaqin G'arbiy, Markaziy va Sharqiy Yevropa davlatlari bilan elchilik aloqalari ham rivojlangan. Elchilik aloqalarida ham asosan savdo-sotiqni rivojlantirishga qaratilgan. Chunki savdo-sotiq, mol ayirboshlash rivojlansa, davlatlar ham rivojlangan. Shu jihatdan ham Amir Temur bilan G'arb davlatlari O'rtasida diplomatik aloqalarni rivojlanganini ko'rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Xayrullayev M.M “O'zbek diplomatsiyasi tarixidan”. Toshkent 2003
2. Amir Temur jahon tarixidan. Ilmiy guruh rahbari N.Habibullayev. Toshkent Sharq 1996
3. I.A. Karimov “Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch” Toshkent “Ma'naviyat” 2008
4. Xalq so'zi gazetasi”. Toshkent 2020

² Karimov I.A. ”Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch”. Tosh. ”Ma'naviyat”. 2008